

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΤΣΟΥΝΗΣ – ΛΑΜΠΡΟΣ ΤΣΟΥΝΗΣ

ΣΤΑ ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΑ ΣΠΑΝΙΑ ΦΥΤΑ ΚΑΙ ΖΩΑ
ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΒΡΑΧΟΥ

ΚΕΔΡΟΣ

Γρηγόρης Τσουνής-Λάμπρος Τσουνής: *Στα μονοπάτια της Ακρόπολης*

ISBN 978-960-04-5188-7

Ηλεκτρονική σελιδοποίηση-διόρθωση: Νικολέττα Δουλάμη

© *Γρηγόρης Τσουνής-Λάμπρος Τσουνής, 2021*

© *Εκδόσεις Κέδρος, Α.Ε., 2021*

Κέδρος Εκδοτική Α.Ε.

Γ. Γενναδίου 3

Αθήνα 106 78

τηλ. 210 38 09 712-14 • φαξ 210 33 02 655

www.kedros.gr • www.facebook.com/kedros.gr

e-mail: books@kedros.gr

*Είναι είνονια θεία να γεννιέται κανείς,
Έστω κι ως ένας θάμνος στο χώμα σου...*

*Νικηφόρος Βρεττάκος,
Λειτουργία κάτω από την Ακρόπολη*

Η ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΡΟΠΟΛΗ

Ο Γάλλος φιλόσοφος και ιστοριογράφος Ernest Renan, στο περίφημο κείμενό του «Προσευχή πάνω στην Ακρόπολη», που εμπνεύστηκε κατά την ανάβασή του στην Ακρόπολη το 1865, έγραφε: «Η εντύπωση που μου προξένησε η Αθήνα είναι η πιο δυνατή από όσες έχω νιώσει έως τώρα. Ένας είναι ο τόπος όπου υπάρχει η τελειότητα, δεν υπάρχει δεύτερος: αυτός. Ποτέ δεν είχα φανταστεί κάτι παρόμοιο. Αυτό που αντίκρισα ήταν το ιδεώδες, απαθανατισμένο σε πεντελικό μάρμαρο. Έως τότε πίστευα ότι η τελειότητα δεν είναι του κόσμου τούτου».

Και συνεχίζει: «Ήξερα πριν από το ταξίδι μου ότι η Ελλάδα είχε δημιουργήσει την επιστήμη, την τέχνη, τη φιλοσοφία, τον πολιτισμό, αλλά μου έλειπε η κλίμακα. Όταν είδα την Ακρόπολη, μου αποκαλύφθηκε το θείο». Σε άλλο απόσπασμα του κειμένου του, απευθυνόμενος προς τη θεά Αθηνά, γράφει: «Ω ευγένεια, ω απλή κι αληθινή ομορφιά, Θεά, που η λατρεία σου σημαίνει λόγο και σοφία, εσύ που ο ναός σου είναι ένα αιώνιο μάθημα αυτογνωσίας και ειλικρίνειας!»

Όλοι γνωρίζουν ότι η Ακρόπολη είναι το σημαντικότερο μνημείο του παγκόσμιου πολιτισμού. Λίγοι όμως γνωρίζουν ότι η Ακρόπολη είναι επίσης ένα σημαντικό μνημείο της φύσης. Ένα από τα σημαντικότερα οικοσυστήματα της Αττικής, που δεν έχει να ζηλέψει τίποτε από τους εθνικούς δρυμούς της Πάρνηθας, του Σουνίου, από το Αισθητικό Δάσος της Καισαριανής, από τον υγρότοπο του Σχινιά.

Οι αρχαιολογικοί χώροι είναι από τη φύση τους νησίδες άγριας ζωής, γιατί εδώ προσφέρονται οι κατάλληλες συνθήκες για την ανάπτυξη πλούσιας χλωρίδας-βλάστησης και πανίδας και προσφέρουν ασφαλές καταφύγιο για την αναπαραγωγή και τη διατροφή μεγάλου αριθμού πουλιών και ζώων.

Βιοποικιλότητα είναι η ποικιλία των ζωντανών οργανισμών που ζουν στον πλανήτη Γη. Αυτή μετρείται σε επίπεδο γονιδίων, ειδών, πληθυσμών και οικοσυστημάτων. Πεταλούδες, πουλιά, θηλαστικά, φυτά, έντομα, οικοσυ-

στήματα είναι μερικά από τα στοιχεία της βιοποικιλότητας. Η βιοποικιλότητα εγγυάται την επιβίωση της ζωής στη Γη. Ο άνθρωπος είναι κι αυτός μέρος της βιοποικιλότητας και έχει καθήκον να την προστατεύσει και να τη διατηρήσει για τις επόμενες γενιές.

Στην Ακρόπολη, από παλιά, αλλά ακόμη και σήμερα, φωλιάζει η Κουκουβάγια (*Athene noctua*), σύμβολο της θεάς Αθηνάς και της Σοφίας.

Στα βράχια της Ακρόπολης, εκτός από τα Αγριοπερίστερα, φωλιάζουν τα σπάνια Βραχοκιρκίνεζα (*Falco tinnunculus*), 3 ζευγάρια, και οι Γαλαζοκότουφες (*Monticola solitarius*), που το κελάηδημά τους μοιάζει με τον ήχο του φλάουτου.

Την άνοιξη σκίζουν τον ουρανό με χάρη τα Σπιτοχελίδονα (*Delichon urbica*), τα Σταβλοχελίδονα (*Hirundo rustica*), που φωλιάζουν στην Πλάκα, και οι Σταχτάρες (*Apus apus* και *Apus melba*), που τείνουν να εξαφανιστούν. Αυτές φωλιάζουν στις σπηλιές του ιερού βράχου.

Στο φυσικό περιβάλλον της Ακρόπολης, με την πλούσια βλάστηση, που είναι προστατευμένο από τις ανθρώπινες δραστηριότητες, την άνοιξη φωλιάζουν επίσης αρκετά ζευγάρια (περίπου 10) από Τσαλαπετεινούς (*Upupa epops*). Όταν δε φωλιάζουν στα δέντρα, χρησιμοποιούν τρύπες του ιερού βράχου για να φωλιάσουν. Άλλα πουλιά που βρίσκουν καταφύγιο και φωλιάζουν εδώ είναι: η Δεκαοχτούρα, ο Μυγοχάφτης, ο Κότσουφας, η Καρδερίνα, ο Φλώρος, η Καρακάξα, το Σπουργίτι, ο Μαυροτσιροβάκος.

Όταν αρχίζει να χειμωνιάζει και τα αποδημητικά έχουν φύγει, τότε μένουν τα πουλιά που φωλιάζουν μόνιμα και οι χειμωνιάτικοι επισκέπτες που έρχονται στην Ακρόπολη αυτή την εποχή. Μόνιμα φωλιάζουν τα Αγριοπερίστερα, η Δεκαοχτούρα, ο Μαυροτσιροβάκος, ο Κότσουφας, ο Γαλαζοκότσουφας, η Καρδερίνα, ο Σπουργίτης. Τον χειμώνα κάνουν την εμφάνισή τους η Ποντικοβαρβακίνα, το Ξεφτέρι, ο Πετρίτης και η Τυτώ.

Άλλοι χειμωνιάτικοι επισκέπτες, που έρχονται από τον κρύο Βορρά και βρίσκουν καταφύγιο στους αρχαιολογικούς χώρους της Ακρόπολης, είναι: η Σταχτοσουσουράδα, η Λευκοσουσουράδα, ο Τρυποφράχτης, ο Φυλλοσκόπος, ο Καρβουνιάρης, ο Κοκκινολαίμης, η Τσίγλα, το Σιρλοτσιγλονο, το Ψαρόνι, οι Σπίνοι.

Την άνοιξη μπορεί να παρατηρήσει κανείς να πετούν πάνω από την Ακρόπολη, σε διαφορετικούς σχηματισμούς, πουλιά που τραβούν για τον

Βορρά, όπως Χήνες, Γερανοί, Ερωδιοί, Νυχτοκόρακες, Ασπροπάρηδες και διάφορα άλλα αρπακτικά.

Την άνοιξη επίσης (τις πρώτες μέρες των αποδημιών) μπορεί να ακούσει κανείς και το μελωδικό κελάηδημα των Αηδονιών. Επίσης, στις αρχές της άνοιξης πάντοτε, το νυχτερινό κάλεσμα του Γκιόνη, αλλά και της Κουκουβάγιας (όλο τον χρόνο).

Η περιοχή της Ακρόπολης είναι πλούσια και σε ασπόνδυλα (έντομα, Πεταλούδες). Υπάρχουν επίσης στον χώρο Χερσοχελώνες, Πρασινόσαυρες, και σπάνια κάνει την εμφάνισή της και η Δενδρογαλιά. Μέσα στα σπήλαια που υπάρχουν στον χώρο της Ακρόπολης βρίσκουν καταφύγιο οι Μικρονυχτερίδες (*Pipistrellus pipistrellus*) και οι Λευκονυχτερίδες (*Pipistrellus kuhli*).

Όλοι γνωρίζουν ότι η Αττική είναι ένας μεγάλος βοτανικός κήπος, το ίδιο ισχύει όμως για την Ακρόπολη και τους γύρω λόφους. Ανάμεσα στις Μαργαρίτες, στις Μολόχες, στις Παπαρούνες, στις Στενμπέργιες, στα Πεντάνευρα, στα Χαμομήλια, στα Περδικάκια, στις Κάππαρες και στις Βρομούσες υπάρχουν ενδημικά και σπάνια φυτά. Ένα απ' αυτά, το πιο σημαντικό ενδημικό, είναι η *Micromeria acroplitana*.

Η Μικρομέρια της Ακρόπολης είναι ένα μικρό, πολυετές φυτό που φυτρώνει αποκλειστικά στην περιοχή της Ακρόπολης. Είναι ενδημικό της Ακρόπολης· είχε χαθεί το 1908 και ανακαλύφθηκε ξανά από τον Γρηγόρη Τσούνη και τον Λάμπρο Τσούνη (8-7-2009 έγινε η επιβεβαίωση της ανακάλυψης).

Στον χώρο της Ακρόπολης φύονται και άλλα ενδημικά, όπως: η *Centaurea attica*, η *Centaurea garphanina mixta*, η *Inula verbascifolia methanea*, το *Ornithogalum atticum*, καθώς και ορισμένα σπάνια για τον ελληνικό χώρο φυτά, όπως το *Peganum harmala* και το *Biagum tenuifolium*. Στον βράχο της Ακρόπολης υπάρχουν επίσης μερικά αξιόλογα βραχόφιλα φυτά, όπως η *Scrophularia heterophyla*, το ελληνικό ενδημικό *Inula verbascifolia methanea*, το πετριδόφυτο *Cheilanthes vellea*, και άλλα.

Αν και βρισκόμαστε σχεδόν στο κέντρο της πόλης, η βιοποικιλότητα είναι από τις πιο πλούσιες και η περιοχή δεν έχει να ζηλέψει τίποτε από άλλες σημαντικές περιοχές της χώρας.

Είναι αναγκαίο να ληφθούν μέτρα για την προστασία της χλωρίδας και της πανίδας στην Ακρόπολη. Έτσι, θα μπορέσει να διατηρηθεί ο χλωριδικός πλούτος και γενικότερα η βιοποικιλότητα της περιοχής.

ΔΡΩΜΕΝΑ ΦΥΣΗΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

Είμαστε στην καρδιά του χειμώνα και η άνοιξη αργεί ακόμη να φανεί. Τα βουνά που περικυκλώνουν την Αθήνα είναι χιονισμένα αυτή την εποχή. Πάνω από τον βράχο της Ακρόπολης τις ηλιόλουστες μέρες κάνουν κάθε τόσο την εμφάνισή τους οι Ποντικοβαρβακίνες (*Buteo buteo*), που πλανάρουν μαγευτικά. Είναι αρπακτικά που ξεχειμωνιάζουν στον ιερό βράχο και στους γύρω λόφους.

Η πτήση τους είναι συναρπαστική και χαρακτηριστική. Η κίνησή τους είναι αργή, σαν να παραμένουν σχεδόν ακίνητες, αφού χρησιμοποιούν τα ανοδικά ρεύματα του αέρα. Κουνάνε μόνο το κεφάλι τους ελαφρά και προσπαθούν να ανιχνεύσουν στο έδαφος κάποιο θήραμα. Δεν είναι ασυνήθιστο να δει κανείς αυτό το όμορφο αρπακτικό να ξεκουράζεται στον βράχο της Ακρόπολης και να θερμαίνεται από τον ήλιο με τα φτερά του ανοιγμένα, ειδικά ύστερα από πολύωρη πτήση.

Πριν από το τέλος του Γενάρη, όταν καλυτερεύει ο καιρός, αφήνουν τον χώρο της Ακρόπολης και τραβάνε προς τα βόρεια, όπου θα βρουν το ταίρι τους και θα αρχίσουν την αναπαραγωγική τους περίοδο.

Τα Βραχοκιρκίνεζα (*Falco tinnunculus*), όταν ο καιρός το επιτρέπει, αφήνουν τις τρύπες τους στον βράχο και στα τείχη της Ακρόπολης και γυροπετούν πάνω από τον αρχαιολογικό χώρο ψάχνοντας για την τροφή τους. Ζουν μόνιμα στην περιοχή της Ακρόπολης και παραμένουν εκεί όλο τον χρόνο. Το Βραχοκιρκίνεζο έχει δύο βασικές τεχνικές στο κυνήγι. Συνήθως περιμένει υπομονετικά καθισμένο στην κορφή των κυπαρισσιών, σε βράχους που προεξέχουν ή στις αρχαίες κολόνες, και περιμένει την εμφάνιση του θηράματός του. Όταν το δει, ορμάει σαν σφαίρα. Σπάνια ξεφεύγει κάτι από τα νύχια του! Σύμφωνα με την άλλη τεχνική, όταν πετάει, κάνει «σαν το Άγιο Πνεύμα». Κατά τη διάρκεια αυτής της πτήσης κρατάει τις φτερούγες του ανοιχτές, παραμένει σχεδόν ακίνητο στον αέρα, με μικρές μόνο κινήσεις των φτερούγων του και με την ουρά ανοιχτή σαν βεντάλια.

αξιοποιώντας τον άνεμο παραμένει σταθερό. Έτσι, μπορεί να κοιτάζει με ευκολία προς το έδαφος για την αναζήτηση κάποιου θηράματος. Τρέφεται κυρίως με μικρά θηλαστικά, άλλα μικρά πουλιά, ερπετά, έντομα και μαλάκια. Στην περιοχή της Ακρόπολης υπάρχουν μόνιμα 3 ζευγάρια από Βραχοκιρκίνεζα, ενώ ένα ζευγάρι φωλιάζει στους Στύλους του Ολυμπίου Διός. Έχει τη φωλιά του ψηλά μέσα σε ένα κιονόκρανο!

Η Κουκουβάγια (*Athene noctua*) είναι το ιερό σύμβολο της θεάς Αθηνάς αλλά και της Αθήνας. Από αρχαιοτάτων χρόνων υπήρχαν άφθονες Κουκουβάγιες πάνω στον ιερό βράχο της Ακρόπολης. Οι Αθηναίοι τις θεωρούσαν ιερές επειδή γνώριζαν ότι τα πουλιά αυτά τρέφονταν με τροκτικά και ότι είναι ωφέλιμα για τον άνθρωπο.

Ακόμη και σήμερα οι Κουκουβάγιες γυροπετούν στον ιερό βράχο της Ακρόπολης, στην Πλάκα, στη γειτονιά του Μακρυγιάννη, στους Στύλους του Ολυμπίου Διός, στον Αρδηιτό, στον Φιλοπάππου, στην Αρχαία Αγορά και, όταν νυχτώνει, μπορεί να ακούσει κανείς τα «κουκουβάου» μέσα από τον αρχαιολογικό χώρο.

Είναι νυχτόβιο αρπακτικό πουλί. Ανήκει στα Γλαυκόμορφα και στην Οικογένεια *Strigidae*. Το σώμα της έχει μήκος 20-25 εκατοστά. Έχει κοντόχοντρη μορφή και χαμηλό κεφάλι – το πάνω μέρος είναι καστανό, με λευκές κηλίδες και λουρίδες, το κάτω μέρος υπόλευκο. Το χρώμα της είναι καφέ σκούρο. Τα μάτια της είναι στρογγυλά και κίτρινα. Το πέταγμά της είναι κυματοειδές. Τρέφεται κυρίως με έντομα, Ποντίκια, Σαύρες, Σκουλήκια και πιο σπάνια με μικρά πουλιά.

Στα μονοπάτια της Ακρόπολης, αυτή την εποχή, όταν οι μέρες είναι ηλιόλουστες, μπορεί ν' ακούσει κανείς τη χαρακτηριστική φωνή της (κουκουβάου), ακόμη και κατά τη διάρκεια του μεσημεριού.

Από την αρχαιότητα, όπως είπαμε, θεωρούσαν την Κουκουβάγια ιερό πουλί της Αθήνας, γι' αυτό η χαρακτηριστική φιγούρα της σώθηκε ως τις μέρες μας σε πολλά αντικείμενα, αλλά κυρίως σε νομίσματα της αρχαίας Αθήνας, καθώς και σε αγάλματα και ανάγλυφα.

«Γλαῦξ ἵπταται», έλεγαν οι αρχαίοι Αθηναίοι όταν έβλεπαν την Κουκουβάγια να πετάει. Η εμφάνισή της και η πτήση της έκαναν τους αρχαίους να πιστεύουν ότι ήταν καλό σημάδι και καλός οινός.

Η Κουκουβάγια ήταν ταντισμένη με τη θεά Αθηνά, τη θεά της Σοφίας. Ήταν ένα από τα πιο σημαντικά σύμβολά της. Η λέξη *γλαῦξ* παράγεται

από το *γλαυκός*, λόγω του σπινθηροβόλου βλέμματος του πτηνού. Η θεά Αθηνά αλλά και η Κουκουβάγια είχαν μεγάλα αστραφτερά μάτια, γεγονός που έκανε τους αρχαίους να τις συνδέσουν άρρηκτα μεταξύ τους.

Αυτή την εποχή, μέσα στους αρχαιολογικούς χώρους, πολλά μικρά ματάκια ψάχνουν για τροφή στο έδαφος, ανάμεσα στους θάμνους. Είναι τα πουλιά που αναζητούν κάτι για να τσιμπολογήσουν.

Είναι Δεκαοχτούρες, Κοκκινολαίμηδες, Τρυποφράχτηδες, Σπουργίτια, Μαυροσκούφηδες, Καρδερίνες, Γαλαζοπαπαδίτσες, Καλογεράκια, Μαυροτσιροβάκοι, Σπίνοι, Ψαρόνια, Κοτσύφια, Λευκοσουσουράδες, Σταχτοσουσουράδες, Κελαηδότσιχλες, Φυλλοσκόποι, Καρβουνιάρηδες, Ατσάραντοι, Ψαρόνια, και άλλα.

Το κρύο είναι τσουχτερό, παρ' όλα αυτά τις ηλιόλουστες ημέρες αρχίζουν να πετούν πάνω στις Ρόκες (*Eruca sativa*) οι Νυχτοπεταλούδες (*Macroglossum stellatarum*). Πετούν μες στο καταμεσήμερο και ψάχνουν για να τραφούν, παρότι είναι Νυχτοπεταλούδες!

Πάνω στ' ανθισμένα Αγριοσέλινα (*Smyrniium olusatrum*) πετούν για να τραφούν οι Πεταλούδες Βανέσα (*Vanessa atalanta*). Επίσης, κάθετα στους «ζεστούς» βράχους, για να ζεσταθεί, η Πεταλούδα Βανέσα του Κάρδου (*Vanessa cardui*) και γίνεται αναπόσπαστο κομμάτι τους!

Σε αρκετά σημεία γύρω από τον ιερό βράχο αυτή την εποχή φυτρώνουν οι μαγευτικές Ανεμώνες (*Anemone coronaria*). Είναι φυτά που ανήκουν στην Οικογένεια *Ranunculaceae*. Έχουν όμορφα χρωματιστά λουλούδια που κυμαίνονται από το λευκό έως το ροζ, μπλε, μοβ και κόκκινο. Δεν έχουν ιδιαίτερα έντονο άρωμα, αλλά τα χρώματά τους τις καθιστούν πραγματικά μοναδικές.

Είναι λουλούδι του ανέμου που στέκεται αγέρωχο όταν φυσά τις κρύες μέρες του χειμώνα. Σύμφωνα με τη χριστιανική παράδοση, η Ανεμώνη γεννήθηκε από τις σταγόνες του αίματος που έπεσαν από τα σταυρωμένα πόδια του Ιησού Χριστού. Στην ελληνική μυθολογία, η Ανεμώνη ήταν νύμφη που ζούσε στην Αυλή της Χλωρίδας. Ήταν πολύ ερωτευμένοι μαζί της ο Βορέας και ο Ζέφυρος, γεγονός που ενόχλησε τη Χλωρίδα, η οποία τιμώρησε την Ανεμώνη μεταμορφώνοντάς τη σε όμορφο λουλούδι.

Σύμφωνα με έναν άλλο μύθο, οι Ανεμώνες γεννήθηκαν από το κλάμα της Αφροδίτης για τον Άδωνι. Η Αφροδίτη τον αγαπούσε και θρήνησε

όταν ένας αγριόχοιρος τον σκότωσε. Τα δάκρυά της έβρεξαν το σώμα του αγαπημένου της και, εκεί που έπεσαν, φύτρωσαν οι όμορφες Ανεμώνες.

Οι Ανεμώνες (*Anemone coronaria*), τα όμορφα «δάκρυα της Αφροδίτης». Μέσα στο κρύο, με ηλιοφάνεια, τα Μελισσάκια επισκέπτονται τα λουλούδια της. Το φυτό αυτό δίνει γύρη στη Μέλισσα και η ανθοφορία του κρατάει σχεδόν μέχρι τις αρχές της άνοιξης.

Αυτή την εποχή μέσα στα λιοστάσια με τις Αγριελιές, κάτω από την Ακρόπολη, φυτρώνουν τα Κουκουβάκια (*Agaricus campestris*). Πρόκειται για Μανιτάρια μεσαίου μεγέθους που το ύψος τους φτάνει περίπου τα 10 εκατοστά. Το καπέλο τους φτάνει τα 12 εκατοστά σε διάμετρο και το χρώμα τους είναι λευκό-γκριζωπό.

Οι Μυρτιές είναι γεμάτες με τους μαύρους καρπούς τους. Σε ώρα ανάγκης τα πουλιά πέφτουν με πάθος πάνω στους αρωματικούς καρπούς της Μυρτιάς για να τραφούν. Το ίδιο κάνουν και με τους καρπούς της Αγριελιάς που έχουν πέσει στο χώμα. Τα πουλιά που τρέφονται μ' αυτούς τους καρπούς τη συγκεκριμένη εποχή είναι τα Κοτούφια, οι Κοκκινολαίμηδες, οι Μαυροτσιροβάκοι, οι Μαυροσκούφηδες, οι Σπίνοι, και άλλα.

Πάνω στους βράχους της νότιας κλιτύς που βλέπουν σχεδόν μόνιμα τον ήλιο ανθίζει αγέρωχα αυτή την εποχή η Σκροφουλάρια (*Scrophularia heterophylla*). Ανθίζουν τα όμορφα ροζ λουλουδάκια της χωρίς να φοβάται το κρύο, την παγωνιά και τους αέριδες!

Μέσα στον αρχαιολογικό χώρο ανθίζουν επίσης οι Αγριοκαρδαμούδες (*Capsella bursa-pastoris*), με τα λευκά ανθάκια τους, κι η Βερονίκη η περσική (*Veronica persica*) με τα γαλαζόλευκα λουλουδάκια της.

Στις άκρες του αρχαιολογικού χώρου, αλλά και κοντά στα αρχαιολογικά μνημεία, συναντάμε τον Υοσκύαμο (*Hyoscyamus albus*), με τα κίτρινα έως ιώδη λουλούδια του. Είναι φυτό διετές ή πολυετές διακλαδιζόμενο, που το μήκος του μπορεί να φτάσει μέχρι τα 80 εκατοστά.

Επίσης, κάνουν την εμφάνισή τους στο «θέατρο της φύσης» και οι Τσουκνίδες (*Urtica dioica*), το θαυματουργικό φυτό του Ιπποκράτη, και η Κνίδη των αρχαίων.

Την ίδια εποχή φυτρώνουν κι άλλες Τσουκνίδες στις άκρες των μονοπατιών, όπως η *Urtica urens* και η *Urtica pilulifera*.

Όταν ο καιρός είναι ήπιος, τότε, κατά τις 20 του Γενάρη, ανθίζουν πρώτα οι Αμυγδαλιές που βρίσκονται στον αρχαιολογικό χώρο. Οι νύφες του χειμώνα έρχονται για να μας γεμίσουν ελπίδα για την άνοιξη που δε

θ' αργήσει να φανεί. Η Αμυγδαλιά είναι ένα σημαντικό εργαστήριο· πάνω της μπορούμε να παρακολουθήσουμε πλήθος εντόμων. Την επισκέπτονται Πεταλούδες, Νυχτοπεταλούδες και Μέλισσες.

Αν ο καιρός είναι κακός, και οι συνθήκες δύσκολες, με κρύο, παγετό ή χιόνι, οι Αμυγδαλιές αντιστέκονται ηρωικά και η ανθοφορία τους αρχίζει πιο αργά, στις αρχές ή στα μέσα του Φλεβάρη.

Ο λόγος που ανθίζει νωρίς η Αμυγδαλιά έχει σχέση με την επικονίασή της. Τα λουλούδια της είναι «ατελή». Συνεπώς, έχει ανάγκη την παρουσία των εντόμων για να μεταφέρουν τη γύρη από το αρσενικό λουλούδι στο θηλυκό και να γίνει η γονιμοποίηση. Έτσι, ανθίζει νωρίς για να είναι «σίγουρη» για την επίσκεψη των εντόμων. Αν άνθιζε αργότερα, την άνοιξη, θα υπήρχε ο κίνδυνος να μη γονιμοποιηθεί εύκολα γιατί τα έντομα θα είχαν τη δυνατότητα να επισκεφθούν πάρα πολλά και διαφορετικά είδη φυτών που θα ήταν ανθισμένα!

Η Αμυγδαλιά φέρνει την ελπίδα για την άνοιξη, που την έχουμε πολλή ανάγκη μέσα στη μοναξιά του χειμώνα. Έχει κι αυτή όμως την ανάγκη των εντόμων και του καλού καιρού για να προχωρήσει στον κύκλο της ζωής. Όλοι έχουμε την ανάγκη των άλλων ζωντανών οργανισμών για να προχωρήσουμε στον κύκλο της ζωής μας! Είναι κανόνας της φύσης. Και η ζωή κυλά.

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

Βρισκόμαστε στον Φλεβάρη και, όπως λέει ο λαός μας, «Ο Φλεβάρης κι αν φλεβίσει, καλοκαίρι θα μυρίσει».

Στους λόφους άρχισαν ν' ανθίζουν και να βγάζουν τα ροζ λουλουδάκια τους οι Καλόγεροι ή Πιρουνάκια (*Erodium cicutarium*), τα Χτενάκια (*Erodium acaule*), αλλά και οι Γερανοί (*Geranium molle*) με τα ροζ-μοβ χρώματά τους.

Οι Μέλισσες δε σταματούν να βουίζουν δίπλα τους τα ηλιόλουστα πρωινά.

Στους βράχους αλλά και στις άκρες των μονοπατιών ξεπροβάλλουν τα Σπερδούκλια (*Asphodelus fistulosus*) και οι Ασφόδελοι (*Asphodelus aestivus*) σαν λαμπάδες. Τα λευκά μελαγχολικά λουλουδάκια τους δίνουν άφθονη τροφή στα Μελισσόπουλα. Σύμφωνα με την ελληνική μυθολογία, ήταν

σύμβολο του θεού Διονύσου. Στους αρχαίους ποιητές θύμιζαν τις «στρατιές των ψυχών που περιφέρονταν στις όχθες του ποταμού Αχέροντα».

Κατά τον Όμηρο, στην *Οδύσσεια*, έσπερναν Ασφόδελους κοντά στις τελευταίες κατοικίες γιατί πίστευαν ότι οι ψυχές των νεκρών τρέφονταν με τους κονδύλους τους, και συχνά τους συνέδεαν με την Περσεφόνη.

Αυτή την εποχή ανθίζει και η Ίριδα (*Moraea sisyginchium*) στις βραχώδεις περιοχές. Είναι ένα πολυετές γεώφυτο. Οι βλαστοί του είναι όρθιοι, με 1-6 άνθη. Τα άνθη του είναι γαλάζια και τα εξωτερικά τμήματα του περιανθίου φέρουν λευκή κηλίδα με ιώδη στίγματα.

Τον Φλεβάρη ανθίζει κοντά στους βράχους και το Ιεροβότανο (*Salvia verbenaca*), ένα απ' τα πιο όμορφα φυτά της Ακρόπολης. Έχει όμορφα μπλε-βιολετί λουλουδάκια και είναι συνδεδεμένο με τους μύθους και τη θεά Αθηνά. Είναι φαρμακευτικό φυτό το οποίο χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι Έλληνες αλλά και οι Ρωμαίοι για τα προβλήματα της όρασης. Αυτή την περίοδο που είναι ανθισμένο, οι Μέλισσες δε χάνουν την ευκαιρία να το επισκεφθούν.

Στη βόρεια κλιτύ μετά τις βροχές, σε σκιερά σημεία πνιγμένα στη βλάστηση, εμφανίζονται σε 3 σημεία τουλάχιστον οι Γιγαντορχιδέες (*Himantoglossum robertianum*). Όπως υποδηλώνει η κοινή ονομασία της, είναι μια μεγάλη ορχιδέα που φτάνει μέχρι τα 50 εκατοστά. Περιστασιακά όμως μπορεί να γίνει και ψηλότερη. Το χρώμα των λουλουδιών της είναι παράξενο, από σκούρο ροζ-μοβ έως πράσινο-λευκό.

Η φύση σιγά σιγά ξυπνάει. Ο ήλιος αρχίζει να μας ζεσταίνει και να μας φωτίζει με τα πιο όμορφα χρώματα. Όπου κι αν στρέψουμε τα μάτια μας αυτή την εποχή, η ομορφιά του τοπίου μάς γεμίζει την ψυχή.

Ο μήνας είναι από τους λιγότερο βροχερούς του έτους και ο ουρανός παραμένει καθαρός και γαλανός για αρκετές ημέρες.

Το Τριφυλλόκλαδο ή Δενδρώδης Μηδική (*Medicago arborea*) αυτή την εποχή βρίσκεται σε ανθοφορία. Τα όμορφα κίτρινα λουλούδια του προσφέρουν νέктar και γύρη στις Μέλισσες αλλά και σε διάφορα είδη Πεταλούδων, όπως η Πορτοκαλόχρους Πιερίδα (*Colias croceus*), που δραστηριοποιούνται αυτή την εποχή. Το φυτό ονομάστηκε Μηδική γιατί ήρθε στην Ελλάδα τον 5ο αιώνα π.Χ. από τους Μήδους, στη διάρκεια των Μηδικών πολέμων.

Τα Ορνιθόγαλα ανθίζουν στις πλαγιές της Ακρόπολης και τα λευκά αστεροειδή άνθη τους δίνουν μαγεία στο τοπίο. Εδώ ανθίζει και το ενδημικό Ορνιθόγαλο το Αττικό (*Ornithogalum atticum*). Άλλα Ορνιθόγαλα που

ανθίζουν στην Ακρόπολη είναι τα: *Ornithogalum comosum*, *Ornithogalum umbellatum* και *Ornithogalum nutans*.

Δειλά δειλά ξεπροβάλλουν οι πρώτες Μολόχες (*Malva sylvestris*, *Malva pusilla*), τα Καπνόχορτα (*Fumaria capreolata*, *Fumaria officinalis*), τα Μυρώνια (*Anthriscus cerefolium*), οι Κίτρινες Μαργαρίτες (*Glebionis coronaria*, *Glebionis segetum*), τα Μούσκαρι (*Muscari comosum*, *Muscari commutatum*), με τα μπλε-μοβ λουλουδάκια τους, που γεμίζουν τις πλαγιές, ειδικά στον Λόφο του Αρείου Πάγου. Ο Ιπποκράτης και ο Διοσκουρίδης χρησιμοποιούσαν τους βολβούς τους για τις πλούσιες θεραπευτικές τους ιδιότητες. Ακόμη και σήμερα σε πολλές περιοχές της Ελλάδας και ειδικά στην Κρήτη χρησιμοποιούν ψημένους τους βολβούς τους.

Οι Σπίνοι (*Fringilla coelebs*) ακούγονται όλο και πιο συχνά, με το χαρακτηριστικό τους μεταλλικό κελάηδημα «τσιν-τσιν». Τα αρσενικά άρχισαν να διαλύουν τις «κοινωνικές» ομάδες που είχαν δημιουργήσει μέσα στον χειμώνα, προκειμένου να αντεπεξέλθουν όλοι μαζί στη δύσκολη αυτή περίοδο.

Οι Καρακάξες (*Pica pica*) πηγαινοέρχονται από Κυπαρίσσι σε Κυπαρίσσι, ενώ έχουν αρχίσει να επιδιορθώνουν τις παλιές φωλιές τους ή να χτίζουν καινούργιες. Παρακολουθούν από ψηλά τις κινήσεις που κάνουν τα άλλα πουλιά με σκοπό να βρουν εκείνα τα στρατηγικά σημεία απ' όπου θα μπορέσουν να τους επιτεθούν αργότερα για να τους φάνε τ' αυγά, όταν αυτά γεννήσουν στις φωλιές τους.

Οι Καλόγεροι (*Parus major*) και οι Γαλαζοπαπαδίτσες (*Cyanistes caeruleus*) συνεχίζουν τις επιδρομές τους. Πετούν συχνά σε μεγάλες ομάδες. Πετούν και «χορεύουν» όλη την ημέρα πάνω στα κλαδιά προς αναζήτηση τροφής. Ψάχνουν για να βρουν έντομα, την αγαπημένη τους τροφή. Τρέφονται επίσης με αφίδες, προνύμφες, αράχνες και μικρά ασπόνδυλα που βρίσκονται πάνω στα δέντρα. Τώρα τον χειμώνα δεν περιφρονούν όμως τους σπόρους και τα φρούτα. Αυτή την εποχή ακούγεται και το ζωτανό, μελωδικό κελάηδημά τους.

Ο Φλώρος ή Ατσάραντος (*Carduelis chloris*), αυτό το ντροπαλό και επιφυλακτικό πουλί, με το πολύ κρύο παραμερίζει τις επιφυλάξεις του και κατεβαίνει στον αρχαιολογικό χώρο για να τραφεί. Δεν τον νοιάζει ποιος είναι δίπλα του και ποιος περνάει. Με το στιβαρό του ράμφος σπάει και ξεφλουδίζει σπόρους, τρώει έντομα, σκουλήκια, κι ό,τι άλλο βρει μπροστά του. Στον αρχαιολογικό χώρο λατρεύει να επισκέπτεται τις Λυγαριές

(*Vitex agnus-castus*), επειδή τρέφεται με τους ξηρούς σπόρους της Λυγαριάς αυτή την εποχή.

Οι Καρδερίνες (*Carduelis carduelis*), απ' τα πιο όμορφα πουλιά της ελληνικής Ορνιθοπανίδας, κάνουν συχνές επισκέψεις γύρω από την Ακρόπολη και προσπαθούν να τραφούν με τα αγκάθια των Πικραλίδων, τους σπόρους των Ραδικιών, των Οξαλίδων, αλλά και από μικρά έντομα και προνύμφες. Το κελάηδημα της Καρδερίνας είναι μαγικό. Κελαηδούν συνήθως την εποχή των ερώτων τους, αλλά δεν είναι ασυνήθιστο να τις ακούσουμε να κελαηδούν κι αυτή την εποχή.

Ο φυσιοδίφης Marcel Roland στο βιβλίο του *Τα τραγούδια των πουλιών και οι μουσικές των εντόμων* (1946) περιγράφει το κελάηδημά της σαν «ελαφρύ, αέρινο, σαν μια σειρά μαργαριταριών που πέφτουν πάνω σε κρύσταλλο». Διάρκει λίγο, μα ξαναπιάνουν αμέσως και πάλι το τραγούδι τους. Το τραγούδι της καρδερίνας, αλλά και οι χρωματικές αντιθέσεις των φτερών της που είναι σαν να βγαίνουν από την παλέτα κάποιου ζωγράφου, είναι ένα δώρο της φύσης στις ανθρώπινες αισθήσεις (όραση και ακοή). Είναι το μεγαλείο του ωραίου.

Τα Σπουργίτια (*Passer domesticus*) άρχισαν ομαδικά να ψάχνουν για τις φωλιές τους. Έντονα τσιρίγματα, επιθέσεις και διαμαρτυρίες για το ποιος θα καταλάβει τις τρύπες στους τοίχους του Ηρωδείου. Αρσενικά και θηλυκά προετοιμάζονται για τους έρωτές τους και για την αναπαραγωγική τους περίοδο. Το Σπουργίτι ζει σε ομάδες που απαρτίζονται συνήθως από 10 άτομα, μπορεί όμως οι ομάδες να είναι και πιο πολυάριθμες. Είναι κοινωνικό πουλί και συχνά προσεγγίζει τον άνθρωπο για να βρει την τροφή του.

Η φωλιά προετοιμάζεται από το αρσενικό, που φτιάχνει περισσότερες από μία. Τη στρώνει με φτερά, άχυρα, φύλλα και άλλα υλικά. Τη φωλιά του συνήθως τη φτιάχνει μέσα σε βράχους, σε δέντρα, ενώ χρησιμοποιεί πολλές φορές και εγκαταλειμμένες φωλιές άλλων πουλιών, όπως εκείνες των Χελιδονιών.

Μπορεί να γεννήσει 2 ή 3 φορές τον χρόνο. Αυτό φυσικά εξαρτάται από τη γεωγραφική θέση αλλά και από την επάρκεια της τροφής. Τα Σπουργίτια είναι συνήθως μονογαμικά και φροντίζουν με μεγάλη αφοσίωση τις συντρόφους τους. Μερικές φορές όμως κάποια αρσενικά μπορούν να έχουν πολλές συζύγους μαζί! Τα Σπουργίτια που δε βρίσκουν σύντροφο, και δεν έχουν μια φωλιά, μπορεί να χρησιμοποιηθούν ως βοηθοί στο μεγάλωμα

των νεοσσών κάποιου άλλου ζευγαριού. Αυτός ο ρόλος αυξάνει τις πιθανότητες να επιλεγούν ως σύντροφοι σε περίπτωση που χαθεί κάποιο «άτομο» από την ομάδα. Το θηλυκό γεννάει συνήθως κάθε φορά 3-5 αυγά, τα οποία επωάζουν και οι δύο γονείς επί 14 ημέρες. Τα μικρά είναι έτοιμα να πετάξουν ύστερα από 20 ημέρες περίπου.

Ο Μαυροτσιροβάκος (*Sylvia melanocephala*) κρύβεται μέσα στους θάμνους και στις Μυρτιές, όπου τρέφεται με τα φρούτα τους. Το μόνο που τον προδίδει αυτές τις ώρες είναι οι χαρακτηριστικές του τρίλιες.

Ο Τρυποφράκτης (*Troglodytes troglodytes*) αλλά και ο Κοκκινολαίμης (*Erithacus rubecula*) είναι πιο χαλαροί και συχνά τραγουδούν ξένοιαστα στη χειμωνιάτικη επικράτειά τους· σε λίγο θα τραβήξουν προς τα καλοκαιρινά τους λημέρια στα βουνά της ελληνικής επικράτειας, για να περάσουν εκεί την αναπαραγωγική τους περίοδο.

Το ίδιο συμβαίνει και με τον Σπίνο (*Fringilla coelebs*)· ακούγεται συχνά το κελάηδημά του. Σιγά σιγά «ντύνονται» με τα έντονα ανοιξιάτικα χρώματά τους και οι περισσότεροι θα μας αφήσουν για να ταξιδέψουν στα βορινά της χώρας.

Τα Ψαρόνια (*Sturnus vulgaris*) γυροπετούν ανήσυχα μες στον αρχαιολογικό χώρο, πάνω από την Ακρόπολη, αλλά και μέσα στην πόλη. Όποτε κουράζονται από τις ακροβατικές πτήσεις τους, μαζεύονται με θόρυβο πάνω στα Κυπαρίσσια. Εκεί βρίσκουν καταφύγιο για να περάσουν τις τελευταίες τους νύχτες, στη φιλόξενη Ακρόπολη και στην πρωτεύουσα, πριν αναχωρήσουν για τις βορινές περιοχές.

Οι Παπαγάλοι Μοναχοί (*Myiopsitta monachus*) και οι Πράσινοι Παπαγάλοι (*Psittacula krameri*) γυροπετούν νευρικά και συμπεριφέρονται σαν να είναι αφεντικά. Δε βρισκόμαστε στη Νότια Αμερική, ούτε στην Αφρική, αλλά στην Ελλάδα, μέσα στον χώρο του μεγαλύτερου μνημείου του παγκόσμιου πολιτισμού, στην Ακρόπολη. Όμως οι Παπαγάλοι κάνουν κουμάντο και αισθάνονται ότι είναι οι άρχοντες του χώρου. Τα βάζουν με τ' άλλα πουλιά, προσπαθούν να τους κλέψουν την τροφή τους και τους κάνουν πολλές ζαβολιές. Δε λογαριάζουν κανέναν και τίποτα, επιτίθενται ακόμη και στις Ποντικοβαρβακίνες (*Buteo buteo*)! Είναι αλλόχθονα είδη, δραπέτες, και προκαλούν αρκετά προβλήματα στους ντόπιους πληθυσμούς των πουλιών. Τρέφονται κυρίως με διάφορους καρπούς, φρούτα και σπόρους – Ρόδια, Μούρα, σπόρους Αϊλανθου, σπόρους Πλατάνου, Κόνυζας, αλλά και με σπόρους πολλών άλλων φυτών.